

СТАНОВИЩЕ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАД ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТИЯН-БАПТИСТІВ У ТОТАЛІТАРНУ ДОБУ: ОБ'ЄКТИВНИЙ АНАЛІЗ

(Рецензія на монографію О. І. Висовень «Громади Євангельських християн-баптистів радянської України в політичних, соціокультурних вимірах тоталітарної доби (40–80-ті рр. ХХ ст.)». Переяслав, 2020. 521 с.)

У монографії О. Висовень вперше у вітчизняній історіографії здійснено комплексний історичний аналіз становища громад Євангельських християн-баптистів радянської України в політичних, соціокультурних вимірах тоталітарної доби (40–80-ті рр. ХХ ст.). Релігійний соціум, його синергетичну модель в період радянського тоталітаризму представлено на базі як використаних, так і вперше опублікованих архівних матеріалів центральних, галузевих, самвидавних джерел, особистих колекцій із застосуванням сучасного теоретико-методологічного інструментарію. Польові джерела – інтерв'ю, які були зафіксовані методом дослідження, дали змогу проаналізувати згубний вплив атеїстичних кампаній на життя пересічних віруючих та їхніх дітей. Отже, вивчення усього комплексу джерел та літератури дає можливість дослідити релігійний соціум в період комуністичної диктатури; показати динаміку змін політики радянської влади щодо віруючих євангельсько-баптистського спрямування; охарактеризувати соціокультурний світ, антропологічний вимір діяльності їхніх громад в 40–80-ті рр. ХХ ст.

Монографія складається зі списку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів, двадцяти дев'яти підрозділів, висновків, списку джерел та літератури, додатків.

У першому розділі авторка запропонувала періодизацію найважливіших надбань і висновків науковців (радянських, сучасних), проаналізувала стан і ступінь їхніх розробок в історіографії та з'ясувала характер джерельної бази, охарактеризувала теоретико-методологічні засади монографічного дослідження.

У другому розділі «Релігійний соціум радянської доби: громади Євангельських християн-баптистів в лещатах комуністичної диктатури» дослідниця проаналізувала релігійний соціум, його синергетичну модель, показала динаміку змін політики радянської влади щодо віруючих євангельсько-баптистського спрямування, їхній соціокультурний світ, антропологічний вимір діяльності в 40–80-ті рр. ХХ ст.

Авторка вірно зауважила, що Євангельські християни-баптисти, незважаючи на репресії, були готові йти на будь-які жертви за засадничі принципи своєї Віри. Лідерам та активним учасникам внутрішньоцерковного руху ЄХБ вдалося використовувати самвидавну літературу як дієвий майданчик для оприлюднення складної ситуації зі свободою сумління в СРСР та взяти активну участь у духовному спротиві комуністичному режиму, який наприкінці 80-х років ХХ ст. урешті зазнав краху.

У третьому розділі О. Висовень висвітлила характер, інструментарій та

масштаби карально-репресивних заходів органів спецслужб (МДБ-КДБ) УРСР по відношенню до членів братства ЄХБ; показала роль Ради у справах релігійних культів при Раднаркомі СРСР як інструментарію з обліку, уніфікації та закриття релігійних громад ЄХБ; охарактеризувала репресивну роботу правоохоронних органів в рамках атеїстичних кампаній радянського режиму; встановила роль судових органів УРСР в атеїстичних заходах тоталітарної системи, показових судових процесах над віруючими, незаконних діячів щодо позбавлення віруючих батьківських прав та примусового відправлення їх дітей в школи-інтернати; осмислила правомірність та морально-етичний аспект використання в атеїстично-виховних та виправних цілях тоталітарною владою психіатричної медицини, освітніх та науково-культурних закладів УРСР для боротьби з активними членами братства та їх рідними.

У наступному розділі дослідниця показала соціокультурні наслідки репресивної політики радянської влади щодо вірних ЄХБ України, їхні матеріальні і духовні втрати; здійснила кількісно-якісну характеристику засуджених та ув'язнених за релігійні переконання; створила морально-етичні образи як засуджених та членів їх родин, так і організаторів та учасників репресій, що сприятиме відновленню історичної правди щодо віруючих та подоланню стереотипів минулого.

У результаті своїх студій авторка прийшла до висновку, що вивчення історії громад Євангельських християн-баптистів радянської України в політичних, соціокультурних вимірах тоталітарної доби (40–80-ті рр. ХХ ст.) потребує подальшого дослідження й осмислення із залученням ширшого кола маловідомих

джерел, особливо використання спецфондів СБУ України та справ під грифом «Цілком таємно».

Попри всі позитиви й реалізовані завдання у монографії хотілося зауважити, що дослідження виграло б у разі ретельнішого використання мемуарної літератури, праць безпосередніх учасників тодішніх процесів, регіональних архівів.

Загалом можна з впевненістю сказати, що ознайомлення з основними положеннями монографії О. Висовень дає підстави зробити висновок, що книга є самостійним завершеним дослідженням, виконана на високому фаховому рівні.

За новизною, глибиною розкриття порушених питань, особистим внеском, практичним значенням та узагальненнями монографія О. Висовень відповідає вимогам до подібного роду праць. Їй притаманний комплексний характер наукового пошуку, коректний теоретико-методологічний та понятійний апарат, енциклопедичність у висвітленні обраної теми.

Все викладене дає підстави рекомендувати використовувати матеріали монографії при підготовці освітніх програм, створенні підручників для загальноосвітніх закладів і вишів, узагальнюючих праць з історії протестантської церкви, читанні нормативних курсів і спецкурсів з історії протестантизму в Україні ХХ ст. Висновки дослідження можуть стати корисні при реалізації державної релігійної та культурної політики.

Валентин КРИСАЧЕНКО

orcid.org/0000-0002-4965-2750

доктор філософських наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач відділу військово-патріотичного виховання НДІУ